

REGULAMENTUL PROVIZORIU DIN 1857 PENTRU SERVITORII AGRICOLI

de FRANCISC PAP

„...Gospodăria capitalistă nu putea să apară dintr-o dată, iar sistemul de gospodărie bazat pe clacă nu putea să dispară brusc. Singurul sistem de gospodărie posibil era, prin urmare, un sistem de tranziție, un sistem care să îmbine trăsături atât ale sistemului bazat pe clacă, cât și ale sistemului capitalist.”

(V. I. Lenin: Dezvoltarea capitalismului în Rusia)

Reglementarea situației economice și sociale a diverselor pături ale țărânimii exploatate în perioada descompunerii relațiilor feudale și a apariției relațiilor capitaliste aruncă lumină asupra unor aspecte ale acestei perioade. Începînd cu secolul al XIX-lea se deschide seria regulamentelor aduse pentru — sau, mai bine zis, împotriva unor — categorii țărănești total sau parțial lipsite de mijloace de producție, serie care culminează cu faimoasa „lege a băncii de tortură”, elaborată în 1907¹.

Ca surse de informație istorică, aceste reglementări oferă date prețioase pentru studierea perioadei de trecere de la relațiile de producție feudale la relațiile de producție capitaliste în agricultura Transilvaniei. Elaborate la răstimpuri mai mari sau mai mici, ele ne fac cu putință să observăm locul pe care îl ocupă măsurile ce par rămășițe ale relațiilor feudale, în vecinătatea altora indicînd elemente ale capitalismului în agricultură. Greutatea specifică a unui grup de măsuri sau a altuia în diferite regulamente, legi etc. ne dă putința de a contura evoluția relațiilor de producție în agricultură în perioada de trecere.

Regulamentul pentru servitorii agricoli din 1857 constituie un document caracteristic al perioadei de trecere. În el regăsim numeroase elemente de drept feudal, așternute pe hîrtie în mod expres sau echivoc. Astfel, observăm în primul rînd prezența fenomenului de constrîngere extraeconomică, cînd atenuat printr-un vîl de fătărnice, cînd exprimat fără vreun menajament; pe de altă parte, sistemul capitalist poate fi detectat în primul rînd în însăși angajarea prin contract a servitorilor agricoli²,

¹ Cf. Damian Hurezeanu, *Problema agrară și lupta țărmimii din România la începutul secolului al XX-lea (1904—1906)*, București, 1961, p. 120—121.

² V. I. Lenin, *Opere complete*, Vol. 3, ed. II, București, 1961, p. 183.

ca și într-o serie de alte elemente ale legislației burgheze. Vom prezenta în cele ce urmează principalele dispoziții și grupuri de dispoziții ale regulamentului din 1857, încercînd să tragem de aici concluzii asupra caracterului documentului înfățișat.

*

La 6 iunie 1848, Dieta transilvană a proclamat emanciparea iobagilor³. Acest act însă n-a fost urmat de o împroprietărire imediată, fără răs-cumpărare a țărănimii. În esență, legea din 1848 îi ridica la rangul de proprietari de pămînt pe iobagii care erau pînă atunci în posesia unor sesii iobăgești. Paragraful IV al legii menține posibilitatea ca moșierii să oblige și în continuare o parte din țărani să efectueze prestații feudale. Au rămas în dependență curialistii⁴. Nu s-a rezolvat problema lipsei de inventar și de animale a țăranilor. Astfel, eliberarea de iobăgie nu a deschis calea unei dezvoltări netede și rapide a capitalismului în agricultura Transilvaniei.

Rămășițele feudale puternice fuseseră dublate de efectele politicii habsburgice față de Transilvania după revoluția din 1848. Politica Austriei de frînare a producției de mașini agricole, păstrarea granițelor vamale comune, stabilirea prețului cerealelor etc.⁵ avea în primul rînd scopul de a elimina concurența economică a acestei provincii. Pe lângă aceasta însă, imperiul avea interesul de a efectua o anumită, bine limitată reglementare a raporturilor urbariale. Aceasta era reclamată de necesități economice și politice. Era nevoie de oameni liberi pentru întărirea efectivului militar al imperiului, pentru înmulțirea numărului cetățenilor contribuabili, cit și al acelor consumatori ai mărfurilor austriece⁶. Astfel se ajunge, după patenta din 2 martie 1853 pentru Banat, Ungaria, Croația și Slavonia, la promulgarea patentei imperiale din 21 iunie 1854 pentru Transilvania. Patenta din 21 iunie 1854 a adus dispoziții pentru traducerea în fapt a desființării legămîntului urbarial și a degrevării pămîntului, a reglementat raporturile între foștii stăpîni feudali și foștii țărani dependenți, a stabilit relațiile dintre aceștia și stat. Patenta a extins emanciparea de sub dependența feudală și asupra jelerilor, care însă trebuiau să se despăgubească prin mijloace proprii, la fel ca și iobagii care dețineau pămînt alodial⁷. Prin multe din dispozițiile ce le cuprindea ca și prin urmările sale (insuficiența pămîntului pentru întreținerea familiei⁸, neputința și pe mai departe de a-și procura inventarul agricol și animalele necesare), acest act a contribuit foarte mult la polarizarea de avere a populației satelor. Anii următori promulgării patentei sînt ani de îmbogățire pentru puținii care, dispunînd de o anumită bază materială, s-au folosit de împrejurări, totodată însă ani de sărăcire mergînd chiar pînă la pierderea pămîntului pentru marile mase țărănești. Tot mai mulți țărani trec în rîndurile celor lipsiți de pămînt, nevoiți să-și

³ *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, ed. II, București, 1963, p. 136.

⁴ Kovács József, *Adatok az 1848 utáni erdélyi tőkés mezőgazdaságról*, Bukarest, 1957, p. 24.

⁵ *Ibid.*, p. 6-7.

⁶ *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, ed. II, București, 1963, p. 143.

⁷ *Ibid.*, p. 144.

⁸ *Ibid.*, p. 145.

vindă forța de muncă⁹. La acest mijloc de susținere a existenței erau silită să recurgă numeroase familii țărănești al căror pământ nu era suficient pentru trai, dar și jelerii rămași fără pământ din cauza incapacității de a face față sumei ridicate a răscumpărării¹⁰. O parte a jelerilor era silită să intre în rîndurile servitorilor agricoli.

Oferind o existență de mizerie, „asigurată” contractual, proprietarii trăgeau o serie de avantaje din angajarea servitorilor agricoli. Ei dădeau servitorilor o retribuție în natură și bani ce aducea a pomană, exploatîndu-le în schimb forța de muncă într-un grad foarte ridicat. Timpul de lucru al servitorilor era nelimitat. Întreținerea lor era ieftină, locuințele de cea mai necorespunzătoare calitate. Servitorii erau expuși bunului plac al proprietarilor, ei neavînd alte mijloace de trai decît cele provenite din mîna acestora. Aceasta a dat naștere în sînul servitorilor unei stări de spirit gata oricînd a izbucni în mișcări pentru îmbunătățirea condițiilor de angajare și de viață. Pentru a preveni aceasta, comitetul executiv al Asociației Economice din Transilvania (Erdélyi Gazdasági Egylet) s-a ocupat după revoluția din 1848 de problema introducerii unei legi pentru servitori. Comitetul a întocmit un proiect de propunere în care cere, printre altele, pedeapsă corporală pînă la 20 lovituri de baston pentru servitorii nesupuși, o judecătorie cu un președinte moșier, care să rezolve pe loc litigiile¹¹.

Cea dintîi lege însă care dă un întreg sistem de reglementare a situației servitorilor agricoli este regulamentul provizoriu din anul 1857.

*

Regulamentul provizoriu pentru servitori cu privire la marele principat Transilvania (Ideiglenes cselérendtartás Erdély nagyfejedelemségre nézve) a fost semnat la 20 februarie 1857 în numele guvernatorului Transilvaniei, principele Schwarzenberg, de „vicepreședintele cezaro-crăiesc” al guvernului civil și militar cu reședința la Sibiu, baronul von Lebzeltner.

Regulamentul cuprinde 48 de paragrafe. Deși neîmpărțite pe capitole, acestea pot fi grupate în mod clar, căci îmbrățișează toate aspectele relațiilor dintre servitorii agricoli și proprietari, începînd cu angajarea la proprietar pînă la încetarea raporturilor contractuale.

Din textul regulamentului se degajă spiritul de clasă în care a fost conceput, reiese cu claritate că scopul lui era acela de a apăra interesele clasei exploatatoare, de a restrînge cît mai mult posibil drepturile servitorilor agricoli. Regulamentul cuprinde numeroase dispoziții îndreptate în mod vădit împotriva servitorilor sau măcar în favoarea celor care îi angajau. O altă categorie de dispoziții o formează acelea intenționat neclar formulate, pentru ca la nevoie textul lor să poată fi interpretat de reprezentanții clasei exploatatoare în sensul dorit de ei și îndreptat tot împotriva servitorilor.

Primele 9 paragrafe ale regulamentului se ocupă de momentul intrării în serviciu. De la bun început se stabilește că avansul dat cu ocazia toc-

⁹ *Ibid.*, p. 145.

¹⁰ Kovács J., *op. cit.* p. 78.

¹¹ *Ibid.*, p. 145–151.

mirii servitorilor (felpénz) nu poate depăși 1/20 din leafa anuală sau suma integrală a simbriei lunare și este inclus în suma acesteia din urmă (paragraful 1). Condițiile contractului depind de „libera înțelegere dintre cele două părți” — spune paragraful 2. dar adaugă imediat că sînt lipsite de valabilitate condițiile care „nu sînt în concordanță cu buna disciplină a casei sau sînt potrivnice anumitor reguli prohibitive”, ambele părți fiind pedepsite în asemenea cazuri. Paragraful al doilea constituie deci cel dintîi exemplu de dispoziție din cadrul regulamentului din 1857 care dă curs unei interpretări tendențioase a legislatorului, și bineînțeles că nu în favoarea servitorilor. Spiritul acesta se degajă tot mai mult din paragrafele următoare. Paragraful 4 stabilește că servitorul trebuie să intre în slujbă la primul stăpîn de la care a acceptat avans pentru toc-mire. Celorlalți trebuie să le restituie banii avansați, dacă ei nu știau că este deja angajat. „În afară de aceasta — spune în continuare paragraful 4 — el mai trebuie pedepsit după cum se cuvine”. Expresia „după cum se cuvine” nu precizează nimic cu privire la felul și măsura pedepsirii servitorilor, dînd curs astfel din plin acelei interpretări despre care am amintit mai sus. Este chiar de presupus că această formulare ascunde prezența fenomenului de constrîngere extraeconomică, ascunde persistența pedepselor corporale. Deși stăpînul care știa că servitorul era deja angajat va fi de asemenea pedepsit așa cum se cuvine și își pierde dreptul de a pretinde restituirea avansului, „acesta [avansul] — spune paragraful în continuare — va fi totuși restituit de către servitor și achitat casieriei comunale.” Destinația banilor aflați în casieria comunală o lămurește cu prisosință paragraful 45, arătînd că aceștia sînt hărăziți exclusiv ajutorării servitorilor bolnavi sau incapabili de lucru. Aceasta restrîngea foarte mult sfera de utilizare a sumelor intrate în casieria comunei, cu atît mai mult cu cît paragraful 22 cuprindea următoarea dispoziție: „Dacă boala durează mai mult de patru săptămîni, după trecerea acestui răstimp. în caz că servitorul este concediat (pct. 11 din paragraful 29) și nu are avere, el trebuie tratat întocmai ca un alt sărac bolnav neaflat în serviciu, și aceasta se va comunica din timp primarului.” (Paragraful 22.) Pct. 11 al paragrafului 29 enunța că servitorul poate fi concediat dacă este bolnav de peste patru săptămîni nu din vina stăpînului. Avînd în vedere că stăpînii se puteau dezvinovăți în fel și chip de răspunderea ce ar fi purtat-o pentru boala servitorilor, se înțelege că acestora din urmă nu le convenea să se expună primejdiei de a fi concediați, declarîndu-se bolnavi. În felul acesta, de bună seamă că banii adunați în casieria comunală răspundeau destinației lor în mult mai puține cazuri decît ar fi fost nevoie.

Paragraful 5 atrage atenția asupra unui alt aspect al situației sociale a servitorilor. După cum enunță acest paragraf, cel ce îndeamnă servitorul să nu intre în slujba în care s-a angajat sau să părăsească o slujbă începută, va fi pedepsit și va răscumpăra dauna pe care o suferă proprietarul. La numai 9 ani de la revoluția din 1848, trebuiau deci să se cuprindă într-un paragraf de lege măsuri represive împotriva unor elemente care îndemnau pe servitori la nesupunere. Acest paragraf ne face să presupunem

că ținta a o serie de pedepse și restricții cuprinse în regulament puteau să fi fost unele elemente mai conștiente din rîndurile servitorimii, elemente conducătoare în manifestările sociale ale acestei categorii țărănești împotriva abuzurilor clasei exploatare.

Paragrafele 7 și 8 vorbesc despre măsurile ce se iau în cazul refuzului proprietarului de a-l angaja pe servitor, respectiv al refuzului servitorului de a se angaja. O vădită inegalitate în defavoarea servitorilor se desprinde și din aceste măsuri. Pe cînd proprietarul suferă cel mult sancțiuni financiare (pierderea avansului dat servitorului, plata simbriei și a alimentelor pe o anumită perioadă), servitorul va fi pedepsit, iar la cererea proprietarului poate fi silit să intre în serviciu prin aplicarea unor măsuri de constrîngere.

În sfîrșit, paragraful 9 precizează că durata serviciului este de 1 an pentru servitorii de pe cîmp și din gospodărie, și de 3 luni pentru celelalte categorii de servitori.

Următoarea parte a regulamentului, cuprinzînd îndatoririle servitorilor (paragrafele 10—16) reflectă într-un mod și mai accentuat atmosfera de abuzuri, de nedreptăți față de servitorii agricoli. Servitorul este dator să fie supus, harnic, credincios, cinstit, atent și sincer față de proprietar, trebuie „să primească cu supunere și modestie avertismentele și dojenile stăpînului” (paragraful 10). De la paragraf la paragraf, regulamentul dozează în „porții” tot mai mari îndatoririle servitorului. Acesta este obligat „să îndeplinească întocmai și fără supărare conform dispozițiilor stăpînului” nu numai serviciile la care s-a angajat prin contract, ci și acelea „care se pot înțelege pe bună dreptate sub cele prescise” (paragr. 11). Servitorul angajat pentru o anumită muncă trebuie la cererea stăpînului său să efectueze și alte munci. În zilele de sărbătoare, el nu are voie să se sustragă de la lucru, însă — dispoziție caracteristică — aceasta nu trebuie să prejudicieze frecventarea slujbei religioase (paragr. 11).

Cei care au adus regulamentul și-au extins atenția și asupra libertății de mișcare și de acțiune a servitorilor. Aceasta este de asemenea o notă ce amintește mijloacele de constrîngere ale dreptului feudal. Fără permisiunea stăpînului, servitorii nu aveau voie să plece de acasă în propriul lor interes, nici chiar să primească vizite sau să adăpostească pe cineva la ei (paragr. 12). Servitorului nu îi era permis să aibă cheltuieli „ce nu se potrivesc cu poziția sa” în privința îmbrăcămînții, a distracțiilor (paragr. 13). Servitorul era în permanentă suspectat de furt, de daune intenționate produse. El era obligat să aibă multă grijă în mînuirea focurilor (paragr. 14), să permită stăpînului examinarea obiectelor sale personale (paragr. 15), aceasta mai ales înainte de plecarea sa cu ocazia expirării contractului (paragr. 16). Oarecum în contrast cu aceste dispoziții cu iz de constrîngere extraeconomică, paragraful 14 conține dispoziții care arată creșterea în importanță a jurisdicției burgheze. Pentru daunele făcute, servitorului trebuie să i se aplice pedepsele prevăzute în codul civil, iar pentru fraude, furt, cele din codul penal.

Următoarele câteva paragrafe (17—24), care se ocupă de îndatoririle proprietarilor, relevă și mai mult caracterul părtinitor al regulamentului. Este de la sine înțeles că proprietarul are unele obligații administrative (anunțarea la primar a servitorului angajat, prevăzută în paragraful 17), dar paragraful următor stabilește proprietarului îndatoriri a căror strictă respectare avea urmări nefaste tocmai asupra servitorului. Astfel, servitorul va fi supus „supravegherii speciale“ a proprietarului, care este „dator“ să constrângă pe servitor ca acesta să aibă a „comportare virtuoasă, cuviincioasă atât în casă cât și în afara ei. În interesul menținerii liniștei în casă, el are dreptul „dacă admonestările, dojenile serioase sau alte mustrări blinde nu folosesc la nimic, să recurgă la mijloace disciplinare casnice mai severe într-un fel moderat și nedăunător sănătății servitorului“. Iată deci *expressis verbis* pedeapsa corporală cuprinsă în regulament. Observația următoare, după care acest drept nu trebuie să meargă pînă la lezarea corporală a celui pedepsit, nu anihilează nicidecum tăișul acestei dispoziții care consfințește în litere de lege perpetuarea bătăii. Paragraful 19, în scurtimea lui, este elocvent pentru lipsa intenționată de precizie, de claritate a dispozițiilor regulamentului. Paragraful enunță că proprietarul nu are voie să-i repartizeze servitorului munci mai multe și mai grele decît poate acesta îndeplini. Nu se fixează astfel o normă generală de prestații, ci se lasă aceasta la aprecierea proprietarului, făcîndu-se astfel încă un bun serviciu arbitrarului din partea acestuia. Cît privește termenii plății simbriei, regulamentul dispune ca aceștia să depindă de uzul local, acolo unde nu există o înțelegere specială în acest sens (paragr. 20). Privitor la alimentație, paragr. 21 arată că acolo unde ea trebuie dată (!), trebuie să fie sănătoasă și suficientă. Se interzic clauzele speciale privind felul și cantitatea hranei.

Aceeași fățarnicie se oglindește și în paragrafele 22, 23 și 24, care se ocupă de îndatoririle proprietarului în cazul îmbolnăvirii servitorului. Deși se prevede că proprietarul trebuie să aibă grijă de servitorul bolnav și cheltuielile purtate pentru îngrijirea lui pot fi scăzute din salariul servitorului numai în cazul îmbolnăvirii acestuia din propria-i vină, se adaugă imediat că dacă boala are o durată mai lungă de patru săptămîni, servitorul care este concediat și nu are avere trebuie tratat la fel ca și oricare sărac neaflat în relații contractuale, despre aceasta înștiințîndu-se din vreme primarul. Adevăratul spirit al dispozițiilor privind „ajutorul în caz de boală“ reiese însă din textul paragrafului 23: dacă îmbolnăvirea servitorului — spune acest paragraf — s-a produs, într-un chip ce se poate dovedi, din vina proprietarului, acesta nu poate scădea din simbria servitorului și se va îngriji de tratamentul lui. Pentru aceasta însă, trebuia dovedită vina proprietarului; or știm că dovezile erau mai întotdeauna de partea membrilor clasei exploatare. Formularea însăși a paragrafului ne dă așadar a înțelege că practic ajutorarea servitorilor în caz de boală era redusă la minimum.

Aceeași linie o continuă și paragrafele următoare, care se referă la încetarea raporturilor contractuale (paragr. 25—35). După ce regulamentul fixează termenii avizului de încetare a contractului (paragr. 28), enu-

meră condițiile în care părțile contractante pot trece la încetarea raporturilor contractuale. Trebuie remarcată aici multitudinea cazurilor în care servitorul poate fi concediat imediat și fără preaviz de către proprietar. Servitorul poate fi concediat imediat și fără aviz prealabil în 11 cazuri, printre care: încălcarea grosolană a obligațiilor de serviciu, mai ales împotrivirea prin nemulțumire permanentă sau cu încăpăținare ordinelor proprietarului sau supraveghetorului personalului; ofensarea proprietarului sau a supraveghetorului prin faptă, sudălmă, cuvinte urâte sau expresii de jignire a onoarei, ațîțarea celorlalți servitori împotriva proprietarului sau între ei sau în general tulburarea rău intenționată a liniștei casei; întemnițarea servitorului pe o perioadă de mai mult de 8 zile; rămânerea în afara casei peste noapte fără permisiunea proprietarului sau acordarea de adăpost peste noapte unor străini etc. Tot atâtea date ce aruncă lumină asupra atitudinii servitorilor, asupra atmosferei ce domnea în sinul acestei categorii. În schimb, plecarea fără aviz prealabil a servitorilor este posibilă numai în 4 cazuri: dacă nu-și pot continua serviciul fără a-și primejdui sănătatea (nu însă și în caz de graviditate); dacă proprietarul depășește limitele disciplinei casei în ceea ce îl privește, punînd în pericol viața sau sănătatea servitorului; dacă proprietarul atrage servitorul în fapte imorale sau ilegale, ori nu îl protejează împotriva unor asemenea fapte; în sfîrșit, dacă proprietarul vrea să plece pe mai multă vreme decît e durata serviciului, sau dacă, mutîndu-se, vrea să-l ducă cu sine și pe servitor împotriva voinței acestuia. Precum vedem, ultimul din aceste cazuri este de însemnătate minoră, al doilea și al treilea — vag, deci interpretabil formulate — trădează ipocrizie, iar aplicarea celui dintîi caz depindea de asemenea, fără îndoială, de aprecierea proprietarului. De altfel, același paragraf spune în continuare că plecarea trebuie anunțată primarului comunei și în caz că proprietarul ar nega faptele invocate, ele trebuie dovedite în mod autentic. Servitorul nu are voie să părăsească serviciul fără învoirea primarului.

Paragraful 31 se ocupă de plecarea cu preaviz a servitorului. El aruncă lumină asupra unui alt aspect al situației sociale a servitorilor. Paragraful enumeră numai trei motive sub care se îngăduie plecarea cu preaviz: căsătoria (pentru femei), întemeierea unei gospodării sau întreprinderi proprii (pentru bărbați); necesitatea de a lipsi multă vreme în chestiune de moștenire sau altă problemă importantă; continuarea gospodăriei sau a meseriei părinților. Acest paragraf ni se pare destul de semnificativ. El afișează cu fățarnicie „libertatea“ servitorilor de a se înavuți, neacordîndu-le însă și posibilitatea pentru aceasta. După cite ni se pare, ea conține însă, pe de altă parte, un argument legal pentru foarte puținii care datorită unei conjuncturi familiare sau de altă natură aveau perspective de îmbogățire. Ni se pare așadar că dispozițiile paragrafului 31 pot fi considerate ca făcînd parte din fundamentele legale ale plămădirii păturii țărănești proprietare de pămînt în a doua jumătate a veacului trecut. Repetăm, nu ne referim la *realitatea* înavuțirii servitorilor plecînd de la clauzele acestui paragraf, ci doar la *posibilitatea* acesteia, de care

se putea folosi de bună seamă o minoritate infimă. Chiar și această minoritate se va fi recrutat nu din rîndurile servitorimii, care era complet lipsită de baza materială necesară înavuțirii. Datele statistice arată și ele că categoria exploatată a servitorilor, aflată la discreția proprietarilor, nu intra practic în rîndurile celor din sînul cărora s-a dezvoltat chiaburimea. Din cei 28.000 servitori agricoli înregistrați cu ocazia recensămîntului din 31 octombrie 1857, este foarte puțin probabil să se fi recrutat în decurs de 10 ani membri ai acelor 4% țărani bogați sau chiar ai celor 35% țărani mijlocași din totalul gospodăriilor țărănești, atestați în anul 1867¹². În acest fel, dispoziția asupra căreia am zăbovit nu rămîne decît o semnalare a faptului că suprastructura juridică a început să reflecte direcția dezvoltării societății în Transilvania celei de a doua jumătăți a veacului trecut.

Paragrafele 32 și 34 conțin dispoziții ce favorizează păstrarea servitorilor de către proprietar chiar împotriva voinței lor. Servitorii care în mod dovedit lucrează nesatisfăcător cu scopul de a obține eliberarea din serviciu, vor fi pedepsiți cu deosebită asprime și constrinși cu strictețe să-și îndeplinească îndatoririle (paragraful 32). Servitorul care-și părăsește serviciul cu de la sine putere va fi denunțat primarului, acesta îl va urmări și îl readuce chiar cu forța, la dorința proprietarului. El va fi pedepsit și i se va cere răscumpărarea daunelor provocate. Dacă proprietarul nu vrea să-l reprimească, poate angaja un alt servitor, pretinzînd celui fugit achitarea cheltuielilor produse prin această nouă angajare (paragr. 34). În schimb, proprietarul care concediază servitorul fără vreun motiv legal înaintea expirării contractului nu poate fi obligat a-l reangaja, trebuind să-i achite simbria și hrana pe restul timpului contractat; dacă contractul trece însă de o pătrime din an, numai pe o pătrime din an (paragr. 33).

Nici dispozițiile ce formează ultimele două părți ale regulamentului (privitoare la cartea de muncă, la controlul autorităților asupra servitorilor — paragr. 36—42; sancțiuni, dispozițiuni finale — paragr. 43—48) nu vin să-i favorizeze pe servitori.

Fiecare servitor trebuia să-și aibă propria carte de muncă, păstrată la proprietar (paragr. 36). La plecarea din serviciu, se trecea în cartea de muncă aprecierea proprietarului despre comportarea și sîrguința servitorului. Paragraful 38 prevede ca această apreciere să se introducă numai în caz că este favorabilă servitorului, în caz contrar rubrica trebuind completată cu linii. Întrucît proprietarul trebuia să-și dea avizul asupra credinței, destoiniciei, hărniciei și moravurilor servitorului, aparenta îngăduință de a marca avizul nefavorabil prin linii era mult suficientă ca servitorul să plece stigmatizat dintr-un serviciu. Este una din manifestările de ipocrizie ce se înscriu la loc important în reglementarea din 1857. Tot cu linii trebuiau completate rubricile și în cazul în care avizul proprietarului se fonda doar pe învinuiri și suspiciuni; dacă, în urma cererii servitorului, primarul ancheta învinuirile ce i s-au adus, găsindu-le neîntemeiate, acesta din urmă putea completa rubricile corespunzătoare, adău-

¹² Din istoria Transilvaniei, vol. II, ed. II, București, 1963, p. 148.

gînd însă observația „făcut în urma cercetării“. Părerea nefavorabilă a proprietarului ieșea astfel oricum la iveală, prejudiciind angajarea servitorului la alt proprietar.

De bună seamă că rîndurile trecute în cartea de muncă exprimau nu numai aprecierea proprietarului. Paragraful 40 dă să se înțeleagă acest lucru, deoarece precizează că autoritățile politice supraveghează problemele servitorilor și au grijă de executarea regulamentului. Primarii sînt datori a le da ajutor, observînd disciplina, moralitatea servitorilor și supraveghind cu deosebire servitorimea fără slujbă. Printr-o asemenea supraveghere întreită — proprietar-autoritate politică-primar — clasa stăpînitore spera să intensifice coercițiunea asupra servitorimii. Dispozițiunile finale (paragrafele 43—48) ilustrează faptul că acest aparat de supraveghere a prevăzut în însuși cuprinsul regulamentului măsuri de pedepsire a servitorilor nesupuși. Aceste măsuri, după cum fixează paragraful 44, pot consta din amenzi, dar și din pedepse cu închisoarea sau chiar corporale. Amenzile, după cum se prevede, nu pot trece la servitori de 5 p. forinți, închisoarea poate merge pînă la 14 zile detențiune și agravată cu post. În ceea ce privește pedeapsa corporală, „aceasta constă din bătaia cu varga la tinerii sub 18 ani și la femeii, din lovituri cu bastonul la bărbații adulți, și poate merge pînă la cel mult 15 lovituri cu bastonul.“ Nu e nevoie de o dovadă mai elocventă a persistenței unor rămășițe ale constrîngerii extraeconomice în relațiile agrare din Transilvania. Textul însuși al regulamentului din 1857 consacră pentru încă o bucată de vreme pedeapsa corporală. Măsura aceasta nu este prea mult contrabalansată nici măcar prin adaosul după care bătaia se poate aplica numai după declarația prealabilă a medicului că sănătatea celui pedepsit nu va fi vătămată și că pedeapsa nu va fi aplicată în public.

*

Regulamentul provizoriu din 1857, cea dintîi reglementare a situației servitorilor agricoli după revoluția din 1848 și patenta adusă pentru împroprietărire, oglindește deci nu numai în fondul dispozițiilor, dar pînă și în formularea lor, un aspect al stadiului în care se afla dezvoltarea capitalismului în agricultura Transilvaniei. Regulamentul conține o împletire întreagă de elemente ale relațiilor feudale și capitaliste. Însăși existența categoriei contractuale, angajate, a servitorilor agricoli constituie un element capitalist¹³. În mod paradoxal însă, în relațiile dintre proprietari și servitorii agricoli intervin o sumedenie de rămășițe feudale. Regulamentul nu uită să accentueze obligațiile servitorilor față de stăpîni în ce privește muncile de tot felul ce trebuie efectuate în gospodărie și pe cîmp, iar formulările lasă proprietarilor puțința de a lărgi în mare măsură sfera acestor prestații (paragr. 11, 19). Pe de altă parte, faptul că adeseori hotărîrile concrete în materie de îndatoriri ale proprietarului (paragr. 20, 21, 24), în privința expirării și reînnoirii contractului (paragr. 28) sînt lăsate pe seama uzului local sau a aprecierii proprietarului, deschidea calea abuzurilor. Textul regulamentului con-

¹³ Cf. V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 183, despre angajarea de muncitori în agricultură.

feră în unele pasaje proprietarului dreptul de a aduce hotărîri, ca de pildă în litigiile dintre servitori asupra muncilor ce le aveau de efectuat (paragr. 11) sau chiar atunci cînd era vorba despre libertatea de mișcare a servitorilor (paragr. 12). La o simplă negare de către proprietar a motivelor pentru care servitorul vrea să-și părăsească slujba, acesta din urmă trebuia să aducă dovezi autentice (paragr. 30, 31). Regulamentul consfințește deci în mîinile proprietarului de pămînt puterea, dreptatea. Clauza după care autoritățile politice supraveghează servitorii cu ajutorul primarului, în special în privința disciplinei, ordinii și moralității acestora, nu degrevează, după părerea noastră, pe proprietar de rolul ce-l avea în mînuirea destinului servitorilor. Ținînd seama de toate acestea, credem că regulamentul din 1857, cu atîtea măsuri ce denotă existența rămășițelor relațiilor de producție feudale, oglindește un aspect al stadiului începător al tranziției de la agricultura feudală la cea capitalistă în Transilvania, constituind un document de preț al acestei perioade istorice.

DAS PROVISORISCHE REGULAMENT VON 1857 FÜR DIE LANDWIRTSCHAFTLICHEN BEDIENSTETEN

(Zusammenfassung)

Das provisorische Regulament von 1857 für die landwirtschaftlichen Bediensteten ist die erste Regelung der Lage dieser sozialen Kategorie nach der Revolution von 1848. Das Regulament bezieht sich auf die soziale und wirtschaftliche Lage der landwirtschaftlichen Bediensteten, einer sozialen Kategorie, welche in der Übergangsperiode vom Feudalismus zum Kapitalismus in der Landwirtschaft erscheint. Nach der Darlegung der Umstände, unter denen das Regulament von 1857 erlassen wurde, verfolgt die Arbeit die Bestimmungen des Regulaments und betont den Klassencharakter der Paragraphen. Obwohl die Verordnung die Beziehungen einer neuen sozialen Kategorie regelt, deren Auftreten ein Bestandteil der kapitalistischen Landwirtschaft ist, zeigen viele Bestimmungen das Nachwirken von starken Überresten feudaler Beziehungen. Viele Paragraphen (§ 4, 5, 10—16, 18, 44) beweisen die Fortdauer des ausserökonomischen Zwanges. Andererseits gibt es Paragraphen, aus denen das noch bescheidene Erscheinen kapitalistischer Elemente in der Landwirtschaft ersichtlich ist (§ 14, 31 und ein Teil der Schlussbestimmungen).

Das kräftige Nachwirken feudaler Beziehungen, wie auch Elemente der kapitalistischen Wirtschaft in dem behandelten Dokument beleuchten eine Erscheinung vom Beginn der Übergangsperiode von den feudalen zu kapitalistischen Produktionsverhältnissen in der Landwirtschaft Transsilvaniens.